

dokumentumot a reformkor nagy átalakulásáról”.

Hagyatékának legnagyobb része végrendelete szerint titkárának és barátjának, Tasner Antalnak a tulajdonába került. Tasnert azonban halála 1861-ben megakadályozta, hogy jogos tulajdonát birtokába is vegye. Így az saját pesti lakásán, Sopronban, Cenkén és Bécsben megosztva várta a rendezést. A számára hozzáférhető iratokat Tasner Géza (Tasner Antal fia) 1875-ben eladta a Magyar Tudományos Akadémiának. A soproni és cenki iratok átvételére az Akadémia egy bizottságot küldött ki. A bizottság 1882. jan. 30-i ülésén határozatot fogadott el Széchenyi műveinek kiadása tárgyában. „1884-ben Zichy Antal Széchenyi naplói alapján írt könyve jelenik meg először”. Az első kötetet követte a többi, azonban a díszes vállalkozás a IX. kötet után a ráfizetés miatt abbamaradt. Az 1891-ben, Széchenyi életrajzának megírására kitűzött pályadíj is kevés eredménnyel járt. Egyetlen számontartásra érdemes munka érkezett be 1913-ban (Fridreich Istváné).

Siker koronázta viszont a Széchenyi Múzeum létrehozására irányuló törekvéseket 1905-ben. A múzeumot a Magyar Tudományos Akadémia épületében rendezték be. A múzeumban nemcsak Széchenyi kéziratai, levelei stb., hanem Széchenyi működésére vonatkozó művek, valamint képek, szobrok és emléktárgyak is helyet kaptak. Ez az anyag 1943-ban a cenki levéltárnak az Akadémiára való átszállítása következtében jelentősen kibővült. A Széchenyi Múzeum fennállásának a háború pusztítása vetett véget: 1944-ben repülőknak találta el a kiállítótermet. A tárgyi emlékek zöme megsemmisült, az iratok nagy része azonban szerencsésen megmenekült.

A felszabadulást követő rendezés során a megmaradt, levéltári jellegű anyagot a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárában, a Széchenyi-gyűjteményben helyezték el. Mivel az iratok nagy részéről nem lehetett eldönteni, hogy mikor és miképpen kerültek az Akadémia tulajdonába, a tárgy szerinti besorolás látszott célszerűnek. (Széchenyi mint író, Széchenyi levelei, Akadémia, Casino, Duna-szabályozás, Híd stb.) Ez az elrendezés tehát a Paur Iván-féle mintát vette alapul. (Paur Iván 1888-ig volt a Széchenyi család levéltárosa.)

H. Boros Vilma tanulmányában első sorban azt világítja meg, arra keres magyarázatot, hogy miért, hogyan és hova szóródott szét Széchenyi István hagyatéka, s az Akadémia gyűjtése nyomán hogyan került az anyag zöme mégis egy helyre. E cél érdekében meg kellett vizsgálnia az iratok történetét Széchenyi életében

(I.) és halála után (II.), be kellett mutatnia az Akadémia tevékenységét a hagyatékkal kapcsolatban (III.), ismertetnie kellett a Széchenyi Múzeum történetét (IV.), valamint a felszabadulás utáni levéltári munkát (V.).

Suhai Pál

Csatári Dániel: A Vásárhelyi Találkozó. Bp. 1967. MTA Irodalomtörténeti Intézete—Akadémiai K. 143 l. (Irodalomtörténeti Füzetek, 56.)

Csatári Dániel formában, terjedelemben szolid kis könyve igen nagy fajsúlyú problémákat feszeget. Témája nem kisebb tanulságokat rejt magában, mint az 1918–19 utáni fasiszta hatalmak diktatúráiba, majd a második világháborúba sodródott Közép-Európa tragikumának általános okait. A lassan szerveződő, majd egymásnak feszülő fasiszta és antifasiszta erők birkózásából csak egyetlen, látszatra talán túlságosan is epizodikus eseménysor leírására vállalkozott: a romániai magyar kisebbség antifasiszta egységfrontjának egyes állomásait és a Vásárhelyi Találkozóban csúcspontot elérő eredményeit próbálja a korabeli dokumentumokból felderíteni. Ahogy a magyarországi Márciusi Front, úgy a romániai Vásárhelyi Találkozó főszereplői is baloldali írók, újságírók voltak, ez magyarázza, hogy e politikatörténeti tárgyú könyv az Irodalomtörténeti Füzetek sorozatban jelent meg.

A XX. században egyetlen népnek, vagy államnak sem lehet szuverén története. Az erdélyi magyarság e történelmi epizódja igazi jelentőségét is csak az adott kor egyetemes összefüggéseiből lehet kifejtani. Csatári Dániel a keretek szabta lehetőségeken belül e követelményeknek megfelelően témája háttereként fel is vázolja a kor koordináta-rendszerének meghatározó vonalait a tárgyalás során. Így nemcsak a nemzetközi politikai erőhelyzet szerint alakuló romániai belpolitikai életbe nyerhetünk bepillantást, hanem szemünk előtt bontakozik ki az széles körű kölcsönhatás, amely a spanyol és a francia népfrontmozgalom sikerei, s a KI VII. kongresszusának elméleti felismerései nyomán nagymértékben befolyásolta a csehszlovákiai, a magyarországi és a romániai antifasiszta egységfront-törekvéseket. Az igazat megvallva azonban ehhez némi tájékozottság és következtetni tudó képzelet is kell, mert a könyv nem a közép-európai egységmozgalmak összefogott, esetleg összehasonlító története — ami lehetne —, hanem inkább csak a fölvonultatott irodalmi hivatkozásokban, óriási filológiai apparátusban

benne rejő, implicit lehetőség. Az egész könyvön végig érződik valami görcsös visszafogottság, ami néha mintha belső gátlások, máskor meg szövegösszefüggések logikai láncolatát megbontó „húzások” következménye volna.

Valószínűleg ilyen okok is közrejátszottak abban, hogy a téma leszűkített keretén belül is egyes vonatkozások bizonyos fokig homályban maradtak. Nem derül ki például elég világosan, mi volt az oka annak, hogy az antifasiszta egységfrontnak a kezdeményezésében és szervezeti előkészítésében is nagy szerepet játszó baloldali erők — a munkásmozgalom ifjúsági és párt-képviselői, de főként a már egységfront-szervezetként működő MADISz miért nem kaptak *szervezetileg* is megfelelő szerepet a Vásárhelyi Találkozóban? Az ismertetett programokból egyértelműen kiderül, hogy a Találkozó a népek testvéri együttélése, demokratikus és szociális jogai melletti demonstratív kiállás volt, ahogy Gaál Gábor jellemezte: „a nyugati arcvonalhoz hasonlatos képződmény”. Nem eléggé tisztázott viszont, mennyivel volt több és kevesebb, mint az egykori romániai kommunista népfrempolitika programja.

A két világháború közti antifasiszta egységfrontpolitika értékelése a nemzetközi és a magyar mozgalom történetében is még sokat vitatott, le nem zárt téma. A népfrempolitika sehol nem tudott tartós, áttörhetetlen gátat emelni a növekvő erejű fasizmussal szemben. Az is történelmi tény azonban, hogy ott tudtak a fasizmussal a legtovább szembeszállni, s ideiglenes felülkerekedése után is ott bontakozott ki vele szemben a legnagyobb ellenállás, ahol a népfrempolitika tömegeket átható szellemi erővé tudott válni. Napjaink szocialista mozgalmainak tanulságai is a népfrempolitika elveit igazolják. Nincs tehát ma már szükség vele kapcsolatban olyan jellegű apologetikára, ami szinte az egész könyv szellemét belengi. Az antifasiszta mozgalmak, s a nemzetiségként élő magyar kisebbségek történetének feltárásában is ma már legcélravezetőbb az objektív, tényközlő metodika és a tiszta fogalmakkal dolgozó stílus. Mindemellett elismerésre méltó bátor kezdeményezésként kell üdvözölni Csatári Dániel tudományos és tiszta szándékú vállalkozását. S épp mert e témakörben közelmúltunkig élő gyakorlat volt a tiszta szándékokat több oldalról is kétségbe vonni, úgy látszik, hogy a szerző szükségesnek tartotta a témájára vonatkoztatott apologetikát saját magára is, önigazoló módon oly mértékben kiterjeszteni, hogy legevidensebb megállapításait is hivatkozások tömegével látta el.

Minden kutató ki van téve annak a veszélynek, hogy nem tud intakt maradni ta-

nulmányozott anyagának stílusától. Csatári Dánielnek nem lehetett könnyű helyzete ilyen szempontból sem, s a sok idézet alkalmazásával ezt csak nehezítette. Azonban bármennyire is élvezetes Tamási Áron izes erdélyi magyarsága, azt be kell látni, hogy nyelve, stílusa már a magyar irodalmon belül is követhetetlen kuriózum marad, s hatásától különösen őrizkednie kellene egy történésznek.

Adatfeltáró munkáknál eléggé általános szokás, jegyzetekben, vagy mellékletekként közölni a legfontosabb dokumentumokat. A Vásárhelyi Találkozó anyaga nagyrészt szinte teljesen hozzáférhetetlen, tehát különösen indokolt lett volna néhány dokumentumát — például az előkészítő bizottság felhívását, a tanácskozás határozati javaslatait, a Tamási által felolvasott Hitvallást, stb. — külön mellékletként is közölni.

Varga Rózsa

Gergely Sándor: Valami készül. (Szű, Embervásár, Valami készül). Az utószót írta: Tamás Aladár. Bp. 1967. Szépirodalmi K. 656 l.

A húszas évek végének Gergely Sándora bizonytalansággal ismert már Lenin cikkét a pártos irodalomról. Gyors egymásutánban fogant — is most újra közzétett — három kisregénye zsúfolt élményanyagával, cselekményével, szemléletével, agitatív indulatával és tanulságaival valóban része a húszas-harmincas évek egyetemes proletár munkájának. Móricz a fenti világ reménytelen rothadásáról fogalmaz végső ítéletet ekkortájt a *Rokonok*-ban, Gergely Sándor szinte csak a lentiek türelmetlen erjedésére ügyel lázas reménykedéssel. Komor háttérnek, erjesztő-ernyesztő közegnek pedig ott van mindkettejük művében a gazdasági válság.

Nagy alkotói erények és fogyatkozások különös elegye Gergely három kisregénye. Az utószót író barát — harcostárs Tamás Aladár mesterien idézi meg a húszas évek Magyarországot, a „gőrénykurzus” gyalázatát, a legális—illegális munka veszélyeit, kudarcait, pátoszatát és a korban indulatosan eszmélkedő, fejlődő, csodaváró, elzúzó és felröppentő élményeket habzsoló Gergely Sándort. Az embert és az író. Tamás nem lelkendezik fölöslegesen, stílusát csak kevésszer fátyolozza meg hatottság. Volt dolgokról beszél, hiteles tanúságot akar tenni róluk. Sokat szól a kisregényekről is. Szereti és fontosnak tudja őket. Kezeskedik a beléjük zsúfolt élményanyag hitelért. Formátlan-